

ЗАТВЕРДЖЕНО

Директор Державного науково-методичного
центру змісту культурно-мистецької освіти

_____ М.М.Бриль

_____ 2019 р.

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ЗМІСТУ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

**ІНСТРУМЕНТОЗНАВСТВО
ТА ІНСТРУМЕНТОВКА**
навчальна програма
для мистецьких закладів фахової передвищої освіти

галузь знань 02 «Культура і мистецтво»
спеціальність 025 «Музичне мистецтво»

Київ – 2019

Укладач: **Ю. І. Ковач**

викладач першої кваліфікаційної категорії КЗ
«Харківський вищий коледж мистецтв»

Рецензенти:

Г. М. Мельнарович

спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
викладач-методист, завідувач естрадним
відділенням Самбірського коледжу культури
і мистецтв

В. М. Брондзя

викладач-методист вищої кваліфікаційної
категорії, викладач циклової комісії «Теорія
музики» музичного коледжу
Дніпропетровської академії музики ім. М.
Глінки, заслужений діяч мистецтв України

Відповідальна
за випуск

С. М. Трускалова

Рекомендовано
на засіданні методичної ради
КЗ «Харківський вищий коледж мистецтв»
(протокол № 03 від 27 лютого 2019 р.)

© Ковач Ю. І., 2019 р.

© Державний науково-методичний центр
змісту культурно-мистецької освіти, 2019 р.

ВСТУП

Навчальна програма вивчення варіативної навчальної дисципліни «Інструментознавство та інструментовка» складена відповідно до підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста спеціальності 025 «Музичне мистецтво» освітньо-професійної програми «Естрадно-духове та джазове інструментальне мистецтво».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є міжнародний історичний досвід прийомів інструментування, зафіксований в підручниках, широкому спектрі фахової літератури для інструментаторів різноманітних оркестрів, вивчення прийомів (методів) втілення інструментовки та аранжування, організація детального розгляду студентами теоретичних положень навчальної дисципліни, формування вмій і навичок їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом відповідних завдань.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальна дисципліна «Інструментознавство та інструментовка» є складовою частиною навчання та професійної підготовки майбутнього фахівця галузі культури і мистецтва і входить у цикл варіативних дисциплін. Курс має безпосередній зв'язок з такими нормативними дисциплінами, як: «Теорія музики та сольфеджіо», «Оркестровий клас та практика роботи з оркестром», «Клас ансамблю», «Диригування та читання партитур», Взаємозв'язок з циклом фундаментальної підготовки виражений в наступних дисциплінах: «Музична література та музичний фольклор», «Історія джазових стилів та джазової гармонії», «Теоретичний та практичний курс основ імпровізації». Принцип комплексного підходу до формування компетентного спеціаліста передбачає опанування відповідними знаннями, вміннями та практичними навичками, що вдосконалюються в процесі вивчення предмету «Навчально-виконавська практика» та проходять апробацію під час «Виробничої практики».

1. Мета та завдання навчальної дисципліни.

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Інструментознавство та інструментовка» є оволодіння студентами знаннями щодо основних характеристик інструментів духового та естрадного оркестрів, історією

виникнення, розвитку та удосконалювання інструментування в цілому і в окремих її напрямках, оволодіння музичним матеріалом різних епох для виконавської та організаційної діяльності, опанування базовими знаннями дисциплін, що сприяють розвитку загальної культури й творчого розуміння особливості, базовими знаннями в галузі музичного мистецтва, використання практичних навичок гри на музичному інструменті для здійснення професійної діяльності.

1.2 Основними завданням вивчення дисципліни «Інструментознавство та інструментовка» є забезпечення свідомого і ефективного оволодіння системою методичних знань, умінь та навичок з цієї дисципліни, формування компетентнісної особистості, здатної до творчої діяльності, самовдосконалення та професійного зростання, отримання практичного досвіду викладання для використання його у подальшій професійній діяльності.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні

знати:

- характерні особливості інструментів духового та естрадного оркестрів: технічний устрій, звукоутворення, діапазон, стрій, транспозиції;
- основні прийоми інструментування у розвитку різноманітних стилів у музиці;
- технічні, темброві і художньо-виразні можливостей інструментів;
- основні правила інструментування;
- правила написання партій інструментів, партитур різних ансамблів і оркестрів;

вміти:

- визначати по партитурі склад оркестру;
- визначати дійсне звучання нот, що написані інструментом, який транспонує;
- визначати таку ноту для запису інструменту, який транспонує, для того щоб прозвучала потрібна;
- підбирати склад оркестру або ансамблю відповідно до жанру

6. Ритм-група, клавішні інструменти.													1
Всього за модулем:	8	2					2						6

Змістовий модуль II (інструментовка)

Інструментування для духових ансамблів, малого мідного та малого змішаного оркестрів.

1. Аналіз музичного твору, складання плану інструментального твору.							6						4
2. Фактура мелодичних голосів в інструментовці для ансамблів духових інструментів.							5						3
3. Основні прийоми оркестрового розвитку в ансамблях духових інструментів.							6						4
4. Фактура мелодичних голосів у малому мідному духовому оркестрі.							7						4
5. Фактура гармонічного супроводу.							5						3
6. Специфіка інструментовки для малого змішаного оркестру.							5						3
7. Основні прийоми оркестрового розвитку.							5						3
Всього за модулем:	6			9			9	3			5		24

Змістовий модуль III

Інструментування для естрадних ансамблів.

Естрадний оркестр.

1. Особливості голосоведіння у естрадних ансамблях							5						3
2. Основні прийоми оркестрового розвитку.							6						4
3. Ритм-група в естрадному ансамблі.							6						4
4. Складання мелодії у різних груп оркестру.							6						3
5. Фактура гармонічного супроводу .							6						4
6. Контрапункти та риффи.							5						3
7. Основні прийоми оркестрового розвитку.							5						3
Всього за модулем:	6			8			9	3			5		24
Разом:	0	2		7			10	9			0		54

1. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни «Інструментознавство та інструментовка».

Змістовий модуль №1 (інструментознавство).

Розвиток в галузі музичних інструментів, їх класифікація.

Загальний огляд інструментів та їх класифікація за способом звуковидобування. Інструменти духового та естрадного оркестрів.

1. Історія виконавства на духових інструментах

Ранні духові інструменти. Епоха Відродження. Духові інструменти у творчості композиторів віденської класичної школи.

2. Загальний огляд інструментів та їх класифікація за способом звуковидобування

Музичні інструменти та їх класифікація. Поділ музичних інструментів на групи залежно від засобів утворення звуку (духові, струнні, ударні).

Особливості утворення звуків (діапазони, регістри, тембри) та нотного запису музичних інструментів.

Натуральний звукоряд.

Мензура, передування.

3. Інструменти малого мідного оркестру, характерні мідні інструменти

Мідні духові інструменти основної групи: корнет, альт, тенор, баритон, бас малий, бас великий (туба мала, туба велика).

Конструкція інструментів. Стрій, нотація. Натуральний звукоряд. Аплікатура. Діапазон. Загальна темброва характеристика інструментів, її залежність від обертонів. Характеристика звучання регістрів. Художні та технічні можливості інструментів, їх роль в оркестрі.

Мідні духові інструменти характерної групи: валторна, труба, тромбон.

Конструкція, стрій, нотація. Натуральний звукоряд, аплікатура. Позиції на тромбоні. Діапазон. Темброві характеристики. Характеристика звучання регістрів. Художні та технічні можливості інструментів. Роль характерних мідних духових інструментів в оркестрі.

4. Дерев'яні духові інструменти

Духові інструменти групи дерев'яних: флейта мала та велика, гобой, кларнет, фагот, саксофони.

Конструкція інструментів, стрій, нотація. Діапазон. Темброва характеристика. Характеристика звучання регістрів. Художні та технічні можливості інструментів. Роль дерев'яних духових інструментів в оркестрі.

5. Струнні інструменти.

Скрипка, альт, віолончель. Конструкція інструментів. Стрій, нотація, Аплікатура. Діапазон. Загальна темброва характеристика інструментів, її залежність від обертонів. Характеристика звучання регістрів. Художні та технічні можливості інструментів, їх роль в оркестрі.

6. Ритм-група, клавішні інструменти

Гітара. Контрабас. Стрій. Нотація. Аплікатура. Діапазон Особливості цифрового запису.

Ударні інструменти.

а) інструменти з визначеною висотою звука: литаври, ксилофон, дзвіночки, вібрафон;

б) інструменти без визначеної висоти звука: малий барабан, тарілки, великий барабан, бубон, кастаньети, коробочка, трикутник.

Конструкція перелічених ударних інструментів. Нотація. Діапазон. Темброва характеристика. Художні можливості. Роль ударних інструментів в оркестрі.

Клавішні інструменти.

Стрій, нотація. Діапазон. Характеристика звучання регістрів. Художні та технічні можливості інструментів, їх роль в оркестрі.

Змістовий модуль II (інструментовка).

Інструментування для духових ансамблів, малого мідного та малого змішаного оркестрів

1. Аналіз музичного твору, складання плану інструментального твору

Визначення основної тональності, музичної форми, характеру головної і допоміжних мелодій твору. Побудова тонального плану. Обрання певного виду фактури оркестровки, характеру і ритміки гармонічного супроводу; педальних звуків.

Складання плану інструментовки твору. Головні принципи побудови плану інструментовки: вибір складу оркестру, вибір тональності, визначення інструментів (групи інструментів) для виконання головної мелодії, підголосків, контрапункту, варіацій, педальних звуків, гармонічного супроводу та його ритмічного малюнку.

Формування навичок написання партитури для духового оркестру.

2. Фактура мелодичних голосів в інструментовці для ансамблів духових інструментів

Роль фактури у процесі інструментовки: виразність голосу (групи голосів); прийоми голосоведіння в ансамблі. Основні типи фактур: поліфонічний, підголосковий, гомофонний, акордово-гармонічний, багатоголосний.

Поліфонічний тип фактури – сполучення і розвиток самостійних мелодичних ліній. Різновиди поліфонічного типу фактури: постійний, змінний, відносно самостійний тощо.

Варіантність підголоскового типу фактури.

Головна риса гомофонної фактури. Своєрідність акордово-гармонічного типу фактури.

3. Основні прийоми оркестрового розвитку в ансамблях духових інструментів

Основні прийоми оркестрової інструментовки: варіантність у написанні головної мелодії; чергування груп інструментів; чергування регістрів; зміна тональностей; виразні засоби щодо кульмінації; зміна динаміки.

4. Фактура мелодичних голосів у малому мідному духовому оркестрі

Розподіл голосів на групи у загальній оркестровій фактурі: голоси, що виконують основну мелодію; голоси, що виконують другорядні (підпорядковані) мелодії; голоси, яким доручено гармонічний супровід.

Проста фактура мелодичного голосу та її використання в оркестровках. Прийоми простої фактури.

5. Фактура гармонічного супроводу

Фактура, акордовий і фігураційний види гармонічного супроводу. Гармонічний і мелодичний види ритмічної фігурації. Натуральні і змішані багатоголосні фігурації, принципи їх утворення.

Прості, ускладнені (комбіновані) види гармонічного супроводу.

Способи і прийоми використання педалі в оркестровці. Види фігуративної педалізації. Роль мелодії як педалі в оркестрі.

6. Специфіка інструментовки для малого змішаного оркестру

Врахування складу груп оркестру, ролі групи дерев'яних та характерних мідних духових інструментів.

Мелодія і гармонічний супровід у малому змішаному духовому оркестрі. Вибір творів для інструментовки малого змішаного духового оркестру.

7. Основні прийоми оркестрового розвитку

Основні прийоми оркестрової інструментовки: варіантність у написанні головної мелодії; чергування груп інструментів; чергування регістрів; зміна тональностей; виразні засоби щодо кульмінації; зміна динаміки.

Змістовий модуль №3.

Інструментування для естрадних ансамблів та естрадного оркестру.

1. Особливості голосоведіння в естрадних ансамблях

Наявність багатоголосних і багатотембрових конструкцій в оркестровці, залежність від законів гармонії. Основні і додаткові (дублюючі) багаторегістрові оркестрові акорди, їх використання при оркестровці музичного твору.

Залежність голосоведіння оркестрового акорду від темпу музичного твору. Особливості інструментовки для естрадних ансамблів стосовно неакордових звуків.

2. Основні прийоми оркестрового розвитку

Основні прийоми оркестрової інструментовки: варіантність у написанні головної мелодії; чергування груп інструментів; чергування регістрів; зміна тональностей; виразні засоби щодо кульмінації; зміна динаміки.

3. Ритм-група в естрадному ансамблі

Особливості запису цифрової гармонії у гітарі та фортепіано.

Особливості запису партії барабанів

4. Складання мелодії у різних груп оркестру

Розподіл голосів на групи у загальній оркестровій фактурі: голоси, що виконують основну мелодію; голоси, що виконують другорядні (підпорядковані) мелодії; голоси, яким доручено гармонічний супровід.

Проста фактура мелодичного голосу та її використання в оркестровках. Прийоми простої фактури .

5. Фактура гармонічного супроводу

Фактура, акордовий і фігураційний види гармонічного супроводу. Гармонічний і мелодичний види ритмічної фігурації. Натуральні і змішані багатоголосні фігурації, принципи їх утворення.

Прості, ускладнені (комбіновані) види гармонічного супроводу.

Способи і прийоми використання педалі в оркестровці. Види фігуративної педалізації. Роль мелодії як педалі в оркестрі.

6. Контрапункти та риффи

Рельєфне виділення контрапункту. Створення вільної зони. Досягнення рельєфності шляхом зменшення звучності контрапункту, або застосуванням до нього тембрів які контрастують с тембрами мелодії. Виклад контрапункту як окремими інструментами, так і групами.

Виклад риффу.

7. Основні прийоми оркестрового розвитку

Основні прийоми оркестрової інструментовки: варіантність у написанні головної мелодії; чергування груп інструментів; чергування регістрів; зміна тональностей; виразні засоби щодо кульмінації; зміна динаміки.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Методичні рекомендації щодо організації та проведення індивідуальних занять

У змістових модулях II і III відводиться 37 годин індивідуальних занять. Для більш результативного засвоєння матеріалу рекомендується інструментувати невеликі твори або фрагменти творів для окремих груп оркестру на розсуд викладача. Наприклад, квартет або октет дерев'яних духових, різні ансамблі мідних духових інструментів.

Для студентів, які мають більш ґрунтовну підготовку можна рекомендувати інструментувати твори для малого змішаного або великого естрадного оркестрів. Одним з результативних методів освоєння інструментування є перекладання готової партитури у двох - або чотириручний клавір.

Методичні рекомендації викладачу

Індивідуальні заняття по інструментуванню плануються в такий спосіб:

- ознайомлення студента з твором у реальному звучанні (програвання на фортепіано або прослуховування у звукозаписі);
- виконання домашнього завдання з аналізу твору, який інструментується;
- самостійна розробка варіантів тембрового (горизонтального) розвитку майбутньої партитури;
- більш детальний аналіз фактури твору, розчленовування її на функції (складові частини майбутньої оркестрової фактури).

Методичні рекомендації з організації самостійної роботи студентів

У процесі виконання самостійної роботи студент повинен:

- програти на фортепіано або прослухати у звукозаписі обраний для інструментування твір;
- знайти й одержати зведення про композитора і його творчості;
- виконати домашнє завдання з аналізу гармонії та аналізу форми твору;
- знати основні технічні й виразні можливості інструментів оркестру (ансамблю);
- самостійно визначити варіанти тембрового й оркестрового розвитку музичної тканини;
- детально вивчити фактуру твору, розподіливши її елементи по основних оркестрових функціях;
- письмово оформити партитуру.

4. Форма підсумкового контролю

1. Поточний контроль (усне опитування, практичні завдання - інструментувати фрагмент музичного твору).
2. Залік для студентів денного відділення, іспит для студентів заочного відділення.

5. Рекомендований перелік завдань до підсумкового контролю

Форма контролю (залік, чи іспит) передбачає:

Виконання письмової роботи, у якій студенту пропонуються такі завдання:

- 1) визначити діапазон одного з духових інструментів;
- 2) написати аплікатуру 5 звуків малого або великого баса та трьох звуків на тромбоні (позиції);

3) відповісти на одне питання з теоретичного курсу “Інструментовка”

Теоретичні питання по інструментовці:

1. Виклад мелодії у духовому оркестрі.
2. Виклад мелодії у естрадному оркестрі.
3. Виклад аккомпаніменту у духовому оркестрі.
4. Виклад аккомпаніменту у естрадному оркестрі.
5. Виклад контрапункту у духовому оркестрі.
6. Виклад риффів у естрадному оркестрі.
7. Види гармонійної педалі.

8. Особливості перекладення фортепіанної фактури на оркестрову.
 9. Естрадний оркестр: його состав та особливості запису його ритм групи.
 10. Особливості інструментування для соло з оркестром.
- 4) Зробити фрагмент інструментовки музичного твору на малий змішаний, чи естрадний оркестри.

Орієнтовний список творів для інструментовки:

1. Р. Шуман. Альбом для юнацтва.
2. М. Мусоргський. Картинки з виставки.
3. Б. Анісімов Вальс.
4. А. Рубінштейн. Мелодія.
5. Д. Рахманінов. Прелюд
6. Й. Брамс. Інтермеццо.
7. В. Ребіков Вальс.
8. Б. Барток. Багателі.
9. Г. Стотхард. Вальс з фільму Міст Ватерлоо.
10. М. Глінка. Полька.
11. Угорський чардаш.
12. П. Майборода. Пісня про рушник.
13. М. Скорик. Намалюй мені ніч.
14. В. Івасюк. Водограй.
15. І. Шамо. Кієве мій.
16. І. Поклад. Два крила.
17. В. Бистряков. Куди виїхав цирк.
18. І. Дунаєвський. Пісня Серця.
19. Д. Леннон та П. Маккартні. Вчора.
20. Ж. Гарваренн. Грім небесний.
21. О. Зацепін. Танго.
22. Є. Дога. Мені наснився шум дощу.
23. Українська народна колядка Щедрик.

6. Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

(за рівнями)

Рівні навчальних досягнень	Вимоги до знань, умінь і навичок студентів
Високий	Студент виявив системні, глибокі, міцні знання в межах вимог навчальної програми, усвідомлено використовує їх в стандартних та нестандартних ситуаціях, у практичній діяльності. Вільно оперує термінологією з дисципліни. Опрацював всі теми для самостійного вивчення на високому рівні. Відповіді студента повні, правильні, логічні, містять аналіз, систематизацію, узагальнення. Студент демонструє

	розвинуте індивідуальне музичне мислення, вміє самостійно аналізувати, оцінювати, узагальнювати опанований матеріал, самостійно користуватися джерелами інформації, приймати рішення. Виявляє пізнавально-творчий інтерес до обраної професії.
Достатній	Студент виявив достатній рівень знань і вмінь програмного матеріалу, навчальний матеріал засвоєний у повному обсязі, опрацьовані всі теми для самостійного вивчення. Рівень опанування дисципліни відповідає майже всім вимогам високого рівня навчальних досягнень. Студент викладає його обґрунтовано, демонструє розвинуте індивідуальне мислення, але при відповідях на деякі питань допускає окремі несуттєві неточності та незначні помилки, а також не вистачає послідовності у побудові власних висновків та узагальнень. Допускає неточне виконання окремих вимог самостійної роботи з навчальної дисципліни.
Середній	Студент виявив середній рівень знань і вмінь з вивченого навчального матеріалу. Студент має змогу використовувати набуті знання, вміння та навички на середньому рівні, що обумовлено задовільним засвоєнням музичного, теоретичного та історичного матеріалу. Має суттєві недоліки в опануванні деяких розділів навчального, матеріалу програми дисципліни. Допускає багато помилок, що потребує втручання викладача. Завдання самостійної роботи виконав у неповному обсязі. Бракує послідовності, власних висновків та узагальнень.
Початковий	Студент виявив недостатній рівень знань і вмінь з вивченого навчального матеріалу. допускає суттєві помилки під час відповідей. Відповіді не послідовні, фрагментарні, відсутні власні висновки. Демонструє низькі знання спеціальної музичної термінології, завдання самостійної роботи не виконуються або виконуються на дуже низькому рівні.

7. Рекомендована література

Базова

1. Браславский Д. Основы инструментовки для эстрадного оркестра [Текст] / Д. Браславский.- Москва, 1967. - 323 с.
2. Веприк Л. Очерки по вопросам оркестровых стилей [Текст] / Л. Веприк. – Москва, 1961. - 271 с.

3. Вилковир Е. Практический курс инструментовки [Текст] /Е. Вилковир – Москва, -1963.- 302 с.
4. Вилковир Е., Иванов-Радкевич Н. Общие основы инструментовки для духового оркестра [Текст] Е. Вилковир , Н.Иванов-Радкевич –Москва,1937. -263 с.
5. Панаиотов А. Ударные инструменты в современных оркестрах [Текст] /А. Панаиотов.- Москва,1973.- 182 с.
6. Хащеватська С. Инструментознавство [Текст] / С. Хащеватська. - Вінниця, 2008. - 256 с.

Допоміжна

1. Анисимов Б. Практическое пособие по инструментовке для духового оркестра [Текст] / Б.Анисимов. - Москва, 1979. - 246 с.
2. Андреева О. Ударні інструменти сучасного симфонічного оркестру [Текст] / Андреева О. - Київ, 1985. - 54 с.
3. - Богданов В. Історія духового музичного мистецтва України[Текст] /. Харків, 2000. - 286 с.
4. Гараян Г. Аранжировка для эстрадных инструментальных и вокально-инструментальных ансамблей [Текст] / Г. Гараян. – Москва, 1986. - 224 с.
5. Горбат І., Вассербергер І. Основи джазової інтерпретації [Текст] / І.Горбат, І.Вассербергер. - Київ, 1980. - 120 с.
6. - Дудка В. Основи нотної графіки [Текст] /. Київ, 1985. - 204 с.
7. Зряковский Н. Общий курс инструментоведения [Текст] / Н. Зряковский. – Москва, 1963. - 397 с.
8. Ковач Ю. Инструментування для духового та естрадного оркестрів [Текст] / Ковач Ю. - Харків, 2007. - 97с.
9. Каре А. История оркестровки [Текст] / А. Каре, - Москва, 1990.- 301 с.
10. Мальтер Л. Инструментоведение в нотных образцах / Л. Мальтер. – Москва, 1981. - 350 с.
11. Левин С. Духовые инструменты в истории музыкальной культуры [Текст] /С.Левин. - Москва, 1973.- 262с.
12. Римский-Корсаков Н. Основы оркестровки [Текст] / Н. Римский-Корсаков. - Москва, 1993. - 397 с.
13. Чулаки М. Инструменты симфонического оркестра [Текст] / М. Чулаки. – Москва, - 192 с.